

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI HAR TOMONLAMA
RIVOJLANTIRISHDA XALQ O'YINCHOG'LARIDAN
FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI.**

Dadabayeva Hayotxon

O'zbekiston Davlat Jahon tillari Universiteti

4-bosqich talabasi

E-mail: dadabayevahayotxon@gmail.com

O'yinchoq bolalar o'yinlari uchun mo'ljallangan bo'lib, undan foydalanish bolalar bilim doirasini kengaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, atrofqa qiziqish uyg'otishga, mustaqil rivojlanishga ko'maklashadi-deydi Musharraf Yusupova. Bolaligidan o'yinchoq o'ynagan va o'ynamagan bolalarda tafakkur qilish keskin farq qiladi. O'yinchoqlar bilan oshno bo'lgan bola do'st topish va yon-atrofdagi insonlar bilan kelishishda qiynalmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasini o'yinchoqlar orqali tashkil etish bolalarda axloqiy, aqliy, estetik, sensor, mehnat, iqtisodiy tarbiyaning turli shakllarini rivojlantiradi. O'yinchoqlar bolaning hissiy jihatdan yetuklikka olib chiqadi hamda aloqa, ijobiy xotiralar va ularning his-tuyg'ulari bilan o'zaro munosabatda bo'lish usulini ta'minlaydi. O'yinchoqlari bilan soatlab o'ynaydigan bolalar sog'lom va baxtli bolalikka ega bo'lishadi, ular kelajakka muhabbat bilan qarashadi. Bu ularning ulg'ayish jarayonini yengil o'tishga yordam beradi, bolalikni to'liq his qilishga undaydi. O'yinchoq bolaning ovunchog'i bo'lib qolmay, balki uning jismoniy va ma'naviy kamoloti, asab faoliyati, tafakkurining shakllanishiganham katta ta'sir ko'rsatadi. Shu bois o'yinchoqlarning nafisligi, ekologik toza mahsulotdan tayyorlanganligi, ma'naviy jihatlariga e'tibor qaratishi alohida ahamiyatga egadir. Kichik yoshdagi bolaning eslab qolish qobiliyati kuchli bo'ladi. Bolalikda his-hayajon bilan idrok etilgan narsalar bir umr esda qoladi. Shuning uchun ham bolaga o'yinchoq olib berishda e'tiborliroq bo'lishi lozim. Qiz bolalar uchun yumshoq o'yinchoqlar, yoki bo'lmasam o'zbek milliyligi aks ettirilgan qo'g'irchoqlar sovg'a qilish tavsiya etiladi. O'yinchoqlar xilma-xilligi orasida rivojlanishga yordam berishning o'rniga, psixikaning vayron bo'lishiga va tarbiya buzilishiga olib keladigan o'yinchoqlar ham mavjud. Masalan, qo'rqinchli kiborlar, yuzlari bo'yalgan, yarim-yalang'och qo'g'irchoqlar, chandiqlari va so'gallari bo'lgan xunuk hayvonlar kabi bo'lgan o'yinchoqlar shular jumlasidandir. Bunday o'yinchoqlarni olib berish umuman tavsiya etilmaydi. O'g'il bolalarga asosan o'zbek xalq ertaklari qahramonlari va ularning tabiatiga mos bo'lgan o'yinchoqlarni sovg'a qilish maqsadga muvofiq. Shuningdek, o'yinchoq rangi, tuzilishiga ham e'tibor qaratish lozim. Och rangdagi o'yinchoqlar bolaning kayfiyatini ko'tarishga, uning yaxshi va xotirjam uhlashiga yordam beradi. Xalq o'yinchoqlari avloddan-avlodga

o'tib kelayotgan an'anaviy o'yinchoqlar bo'lib, ko'pincha mahalliy muhitda topilgan tabiiy materiallardan tayyorlanadi. Ushbu o'yinchoqlar ko'pincha oddiy dizaynga ega va mahalliy hunarmandlar tomonidan qo'lda ishlangan. Ular ma'lum bir jamoaning madaniyati, an'analari va turmush tarzini aks ettiradi.

Xalq o'yinchoqlarining turlariga quyidagilar kiradi:

1. **Qo'g'irchoqlar:** qo'lda yasalgan qo'g'irchoqlar ko'plab madaniyatlarda uchraydigan xalq o'yinchoqlarining keng tarqalgan turidir. Bu qo'g'irchoqlar ko'pincha mato, yog'och yoki boshqa tabiiy materiallardan yasalgan va an'anaviy kiyimlarda kiyingan.
2. **Hayvon figuralari:** ko'pgina xalq madaniyatlarida hayvonlarning figuralari ko'rinishidagi an'anaviy o'yinchoqlar mavjud, masalan, o'yilgan yog'och hayvonlar yoki loydan yoki matodan qilingan hayvon shaklidagi o'yinchoqlar.
3. **Musiqqa asboblari:** ko'pgina madaniyatlarda an'anaviy cholg'u asboblari ham xalq o'yinchoqlari hisoblanadi. Ayniqsa, ular bolalar uchun soddalashtirilgan versiyalar bo'lsa. Misol uchun, qo'lda yasalgan barabanlar, naylar yoki chayqalishlar xalq o'yinchoqlari deb hisoblanishi mumkin.
4. **O'yinlar:** An'anaviy o'yinlar va boshqotirmalar ham xalq o'yinchoqlari hisoblanadi. Bu toshlar yoki yog'och kabi tabiiy materiallardan yasalgan oddiy o'yinlar, shuningdek, avlodlardan o'tib kelayotgan boshqotirmalar va aqliy o'yinlarni o'z ichiga olishi mumkin.
5. **Avtotransport vositalari:** Arava, vagon, qayiq kabi qo'lda yasalgan o'yinchoq transport vositalari ham ko'plab xalq madaniyatlarida keng tarqalgan. Ushbu o'yinchoqlar ko'pincha yog'och, qamish yoki loy kabi materiallardan tayyorlanadi. Madaniy merosni asrab-avaylash, an'analarni avloddan-avlodga o'tkazishda xalq o'yinchoqlari muhim o'rin tutadi. Shuningdek, ular butun dunyodagi turli jamoalarning kundalik hayoti va qadriyatlari haqida tushuncha beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirishda xalq o'yinchoqlaridan foydalanishning nazariy tamoyillari bola rivojlanishining bir nechta asosiy nazariyalaridan kelib chiqadi. Ushbu nazariyalar bolalarning o'sishi va o'rganishining turli jihatlarini rag'batlantirishda o'yin, madaniy vositalar va ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning rolini tushunish uchun asos yaratadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirishda xalq o'yinchoqlaridan foydalanishni asoslaydigan nazariy tamoyillar:
 - **Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi**-Piagetning fikricha, o'yin bolalarning kognitiv rivojlanishining muhim vositasidir. O'yin orqali bolalar o'zlarining dunyo haqidagi tushunchalarini faol ravishda shakllantiradilar va muammolarni hal qilish, ijodkorlik va tasavvurni rivojlantiradilar. Xalq o'yinchoqlari bolalarning tasavvur va ramziy o'yin bilan shug'ullanishi uchun ochiq imkoniyatlar yaratadi, bu Piagetning o'yinni yangi tajribalarini

o'zlashtirish va mavjud bilim tuzilmalarini joylashtirish mexanizmi sifatidagi nuqtai nazariga mos keladi.

- **Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi:** Vygotskiy bolalarning rivojlanishida til, timsollar, artefaktlar kabi madaniy vositalarning ahamiyatini ta'kidladi. Xalq o'yinchoqlari avlod-dan-avlodga o'tib kelayotgan an'anaviy o'yin materiallari sifatida jamiyatning qadriyatlarini, e'tiqodlari va amaliyotini aks ettiruvchi madaniy qurol sifatida xizmat qiladi.
- **Eriksonning psixososyal nazariyasi:** Erikson o'yin hissiy rivojlanishga va bolaning shaxsiyatini shakllantirishga yordam beradi, deb taklif berdi. O'yin boalarga turli rollarni o'rganish, his-tuyg'ularini ifoda etish, kompetentsiya va o'z-o'zini hurmat qilish rivojlantirish imkonini beradi.

Xalq o'yinchoqlari bilan shug'ullanib bolalar, nafaqat o'ziga xos ko'nikma va bilimlarni rivojlantiradilar, balki Vygotskiyning proksimal rivojlanish zonasi va madaniy vositachilikning ta'limdagi roli haqidagi kontsepsiyaga mos ravishda madaniy me'yorlar va an'analarni o'zlashtiradilar. Xalq o'yinchoqlari bolalarga turli ijtimoiy roller va hissiy tajribalarni o'rganishga imkon beruvchi hayoliy o'yinlar uchun imkoniyatlar yaratadi, bu Eriksonning hissiy farovonlik va o'zini ijobiy his qilishda o'yin muhimligiga urg'u berishini qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu nazariy tamoyillarni xalq o'yinchoqlaridan foydalanishga integratsiyalashgan holda, o'qituvchilar va otalarni maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv, jismoniy, ijtimoiy, hissiy va madaniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi boy va madaniy jihatdan mazmunli o'quv tajribalarini yaratishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Bolalar pedagogikasi-darslik".-N. J. Isakulova.
2. "Bolalar psixologiyasi"- Wikipedia.
3. "Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantiruvchi samarali usullar"-Elbek Ashurovich.
4. Turdiyeva M. J. The essence of organizing the process of preschool education and education on the basis of an individual approach // International Engineering Journal For Research & Development.-2021.-T.6.
5. Turdiyeva M.J., Olimov K. T. Game Technologies As An Innovative Type of Student-centered education // The American Journal of social Science and education Innovations System // International Journal of Multidisciplinary Research and Analysis.